

MAGYAR KÖNYV- SZEMLE

KÖNYV-
ÉS SAJTÓTÖRTÉNETI
FOLYÓIRAT

REVUE
POUR L'HISTOIRE DU LIVRE
ET DE LA PRESSE

124. ÉVFOLYAM

2008

3

ARGUMENTUM KIADÓ

A Bibliotheca Corviniana és a nyomtatott könyvek

A Bibliotheca Corviniana története két ponton kapcsolódik a nyomtatott könyvek világához. Az egyik a könyvtárban meglévő ősnymtatványok kérdése, a másik az a problémakör, hogy a könyvtárban őrzött kéziratok miként váltak a nyomtatott szövegkiadások alapjává, illetve a szövegkritikai apparátusok részévé.

Ősnymtatványok a 15. századi királyi, fejedelmi könyvtárakban

Az elmúlt húsz év egy-egy uralkodó könyvtárát bemutató kiállításainak katalógusait lapozva azt tapasztalhatjuk, hogy a nyomtatott könyv, tényleges megjelenését és elterjedését (1460-as, 1470-es évek) követően csak 30–50 évvel később szerez helyet magának az uralkodói könyvtárak polcain.¹ Elméletileg Jó Fülöp (1396–1467) vagy harmadik felesége, Portugál Izabella (1397–1471) is kaphatott már ajándékba nyomtatott könyvet,² fiuk, Merész Károly (1433–1477)³ vagy az ő lánya, Burgundiai Mária (1457–1482)⁴ már biztosan kapott is, unokáik (akiknek ismerjük a könyvtárát), Szép Fülöp (1478–1506)⁵ és Ausztriai Margit (1480–

¹ Vö. OSHEMA, Klaus: *Des Fürsten Spiegel? Anmerkungen zu den Bibliotheken der burgundischen Herzöge im 14. und 15. Jahrhundert*. In: *Buchkultur im Mittelalter. Schrift – Bild – Kommunikation*. Hrsg. von Michael SCHOLZ, Adrian METTAUER. In Verbindung mit Yvonne DELLSPERGER, André SCHNYDER. Berlin–New York, 2005. Walter de Gruyter. 177–192.

² *Isabelle de Portugal, duchesse de Bourgogne, 1397–1471*. Exposition du 5 octobre au 23 novembre 1991. Catalogue par Claudine LEMAIRE, Michele HENRY; iconographie par Anne ROUZET. Bruxelles, 1991. Bibliothèque royale.

³ *Charles le Téméraire 1433–1477*. Exposition organisée à l'occasion du cinquième centenaire de sa mort. Catalogue rédigé par Pierre COCKSHAW, Claude LEMAIRE, Anne ROUZET. Bruxelles, 1977. Bibliothèque royale.

⁴ *Bruges à Beaune. Marie, l'héritage de Bourgogne*. Exposition du 18 novembre 2000 au 28 février 2001., Beaune. Catalogue rédigé par Hospices civils de Beaune. Paris, 2000. Somogyi.

⁵ *Philippe le Beau (1478–1506). Les trésors du dernier duc de Bourgogne*. Exposition organisée à l'occasion du cinquième centenaire de la mort de Philippe le Beau. Du 3 novembre 2006 au 27 janvier 2007. Chapelle de Nassau, Bibliothèque royale de Belgique. Catalogue édité par Bernard BOUSMANNE, Hanno WIJSMAN, Sandrine THIEFFRY. Bruxelles, 2006. Bibliothèque royale.

530)⁶ már a humanista könyvnyomdászat fénykorát is megérhették. Ettől függetlenül csak a következő uralkodói generáció az, amelynek tagjai – V. Károly (1500–1558),⁷ I. Ferdinánd (1503–1564)⁸ és Magyarországi Mária (1505–1558)⁹ – már rendszeresen gyűjtötték és használták a nyomtatványokat. Tudjuk persze, hogy Szép Fülöp apja, I. Miksa (1459–1519) is nagyra becsülte az új művészetet,¹⁰ de könyvtárában a vezető szerep mégis a kéziratoké maradt, vagy a kéziratként illusztrált nyomtatványoké, illetve az igényes metszeteké. Kasztíliai és aragóniai kortársai, Aragóniai Ferdinánd (1452–1516) és Kasztíliai Izabella (1451–1504) is fontosnak tartották a nyomdászat támogatását, hiszen Kasztíliában már 1472-ben működött ismert nyomda. A Katolikus Királyok 1502-ben Toledóban kiadott utasítása (*Pragmática*) rendelkezett is a nyomdászat tartalmi és formai igényességének vizsgálatáról. Ez a cenzúrarendelet ugyanis kitért a nyomtatáshoz használt tinta és a papír minőségétől kezdődően a betűk formájára is.¹¹ A szakirodalom többféle megközelítésből indokolja, hogy a nyomtatott könyv térhódítása az uralkodói gyűjteményekben miért késett, néha kiemelve műfajokat, amelyek területén a kéziratosság tovább fennmaradt. Ilyenek például a zenei kéziratok vagy a óráskönyvek csoportja.¹² Arról is vannak adataink, hogy egy uralkodó a nyomtatásban megjelent művet lemásoltatja magának, és pompázatosan díszítteti.¹³ Mégis talán leginkább azok az elemzések készítenek gondolkodásra, amelyek az olvasás története felől közelítik meg a kérdést. A nyomtatott könyv, a Gutenberg-galaxis a képi világot háttérbe szorította, másfajta olvasási és megértési felkészültséget igényelt. A képek gyakran ér-

⁶ *La librairie de Marguerite d'Autriche. Europalia Österreich. Catalogue par Marguerite DEBAE.* Bruxelles, 1987. Bibliothèque royale.; DEBAE, Marguerite: *La bibliothèque de Marguerite d'Autriche. Essai de reconstruction d'après l'inventaire de 1523–1524.* Louvain–Paris, 1995. Éd. Peeters.

⁷ *Kaiser Karl V., und seine Zeit. Katalog zu den Ausstellungen...* in Bamberg. Hrsg. von Stephan DILLER. Bamberg, 2000. Universitätsverlag.; *Austellung Kaiser Karl V. (1500–1558). Macht und Ohnmacht Europas. Bonn–Wien.* Hrsg. von Petra KRUSE. Wien, 2000. Kunsthistorisches Museum Wien.

⁸ *Kaiser Ferdinand I. 1503–1564. Das Werden der Habsburgermonarchie.* Hrsg. von Wilfried SEIPEL. Wien, 2003. Kunsthistorisches Museum Wien.

⁹ *Habsburg Mária, Mohács özvegye. A királyné és udvara 1521–1531.* Kiállítás a Budapest Történelmi Múzeumban, 2005. szeptember 30–2006. január 9. Katalógus. Szerk.: RÉTHELYI Orsolya, ROMHÁNYI F. Beatrix, SPEKNER Enikő, VÉGH András. Bp. 2005. BTM.

¹⁰ A spanyol királyok könyvgyűjtő szenvedélyének legátfogóbb bemutatása az Europalia 85 Espana kiállítás volt: *Les rois bibliophiles. Europalia 85 Espana.* Catalogue établie par Amalia SARRIÁ. Bruxelles, 1985. Bibliothèque royale.

¹¹ Vö. a 10. jegyzetben idézett katalógus „La bibliophilie d'Isabelle la Catholique” fejezetével.

¹² Vö. Marguerite DEBAE tanulmányát az 6. jegyzetben idézett katalógusban, XVIII–XIX.

¹³ Pontosan Hunyadi Mátyást említi ezzel kapcsolatban általános következtetéseihez CORSTEN, Severin: *Die Erfindung des Buchdrucks im 15. Jahrhundert.* In: *Die Buchkultur im 15. und 16. Jahrhundert.* Hrsg. von Barbara TIEMANN. Bd. 1. Hamburg, 1995. Maximilian-Gesellschaft, 128.; vö.: *Lexikon des gesamten Buchwesens.* 2. Auflage. Hrsg. von Severin CORNSTEN, Günther PFLUG, Friedrich Adolf SCHMIDT-KÜNSEMÜLLER. Stuttgart, 1987. Hiersemann. 2. Bd. 185. (A szócikket CSAPODI Csaba írta.)

telmezték és újraértelmezték a szöveget. Számos esettanulmány elemzi ezt a jelenséget az antik szerzők kiadásai kapcsán,¹⁴ de mostani témánkhoz közelebbi példa Laetitia Le Guay kiváló monográfiája a burgundiai hercegek generációi által használt Philippe de Commynes- és Jean Froissart-kéziratokról.¹⁵

Hunyadi Mátyás viszonyát a nyomtatott könyvekhez Dézsi Lajostól¹⁶ kezdődően több szakíró is elemezte. A könyvtárhoz tartozó nyomtatványokat végül Balogh Jolán vette számba,¹⁷ és állításait Csapodi Csaba tételesen véleményezte is.¹⁸

Mátyás első, fennmaradt dokumentummal igazolható találkozása a nyomtatott könyvvel 1471-ben történt. Ez év szeptember 13-án Julius Pomponius Laetusnak írt levelében megköszöni az általa kiadott, neki ajándékozott, és egy Bandius nevű miniátor által Budára küldött Silius Italicus-szövegkiadást (*De secundo bello Punico*):¹⁹

„Reddite sunt nobis litere vestre per Blandium Miniatorem nostrum, his diebus Roma cum codicibus ad nos reversum... Res est iam multorum ore trita, musas inter arma silere. Nos tamen ut continuis quasi irretiti bellis, quidquid superest temporis, literis non sine voluptate et solamine vovemus, hinc est, quod oblatum a vobis donum gratissimo hilarique exceperimus non vultu solum, sed et animo, Siliumque Italicum vestris conatibus Rome elegantissime nuperrime inpressum²⁰ his diebus sepius iam revolverimus, placuit namque et in juvena nostra Silius, et nunc, dum bella canat et ipse, eo tamen non obstante diffiteri nequimus, miseram esse Regum sortem, quod bella gerere coguntur, ut sepius suos habitura triumphos, semper tamen sanguine hominum madentia...”²¹

¹⁴ Lásd például: STACKMANN, Karl: *Die Auslegungen des Gerhard Lorichius zum „Metamorphosen“*. – *Nachdichtung Jörk Wickrams. Beschreibung eines Ovid-Kommentars aus der Reformationszeit*. = *Zeitschrift für deutsche Philologie* (86.) 1967. Sonderheft: *Spätes Mittelalter*. Wolfgang Stammer zum Gedenken. Besorgt von Hugo MOSER, Kurt RUH. 120–160.

¹⁵ LE GUAY, Laetitia: *Les princes de Bourgogne lecteurs de Froissart. Les rapports entre le texte et l'image dans les manuscrits enluminés du livre IV des Chroniques*. Paris-Turnhout, 1998. CNRS, Brepols. /Documents, études et répertoires./

¹⁶ DÉZSI Lajos: *Mátyás és a könyvnyomtatás*. In: *Mátyás király emlékkönyv*. Szerk. MÁRKI Sándor. Bp. 1902. Athenaeum. 167–171.

¹⁷ BALOGH Jolán: *A művészet Mátyás király udvarában*. I. Bp. 1966. Akadémiai Kiadó, 330–334.

¹⁸ CSAPODI, Csaba: *The Corvinian Library. History and Stock*. Bp. 1973. Akadémiai Kiadó. /*Studia Humanitatis* 1./ (A továbbiakban: CSAPODI 1973) – a Balogh Jolán által autentikus és fennmaradt corvinának állított nyolc kötet közül hármát elfogad: Nr. 438. (Nicolai de Ausmo), Nr. 54. (Arisztotelész) és Nr. 695 (Vergilius), egy kötet nem ismert helyen van, ha még létezik: Nr. 983. (Statuta Romae), két kötet szerinte kétséges: Nr. 409. (Lucanus), Nr. 682. (Leonardus de Utino), egy kötetéről állítja, hogy biztosan nem corvina: Nr. 46. (Antoninus), és egy kötetet Mátyás a lövöldi karthauzi kolostornak vásárolt, nem a Bibliotheca Corviniana része: Nr. 566 (Raynerii de Pisis).

¹⁹ Vö. SZILÁDY Áron: *Költészetünk I. Mátyás király idejében*. Bp. 1877. /A Magyar Tudományos Akadémia 1877. évi május 27-én tartott XXXVII-dik közgyűlésének tárgyai. A MTA évkönyvei XVI. kötetének I. darabja./) 37.

²⁰ HAIN 14.734. Vö. CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 598.

²¹ A levél kiadása: TELEKI József: *Hunyadiak kora Magyarországon*. XI. Pest, 1855. Emich Gusztáv. 454–455.

Mátyás egész levele nagyon szívélyes hangvételű, szinte biztosan ő maga írta. A mű szövegét már ismerte, Silius – ahogy kiderül – kedves olvasmánya lehetett. Könyvtörténeti szempontból ez a mondat azt jelenti (már fiatal korában is olvasta), hogy ő maga egy újabb feltételezhető kódexről tesz említést.²² Miután Silius Italicus művének ez a Rómában megjelent példánya sajnos nem ismert, nem tudjuk megmondani, hogy a nyomtatványt külön díszítették-e a király számára. Mátyás dicsérete („elegantissime impressum”) a betűk formájára vonatkozhat.

A következő évben, 1472-ben Veronában Joannes Nicolai da Verona műhelyében megjelent Roberto Valturio (1413–1483/5) *De re militari* című műve.²³ Ennek az 1465-ben befejezett műnek 22 kéziratos másolata ismert, valamennyi gazdagon díszített.²⁴ Hosszú vizsgálat eredménye lehet annak megállapítása, hogy az első nyomtatott kiadás képi anyaga melyik kódexre megy vissza, hogy melyik kiadást ki illusztrálta, illetve annak kimutatása, hogy melyik kézirat készült az első kiadás, vagyis az 1472-es után. Sokan hozzászóltak a kérdéshez, és két, egymással össze nem egyeztethető vélemény alakult ki. Az egyik szerint a drezdai kódex alapján készült a nyomtatvány,²⁵ a másik úgy véli, hogy a nyomtatványt másolták le Mátyás király számára.²⁶ Ez a nyomtatott könyv mindenesetre az első abból a szempontból, hogy technikai illusztrációkat tartalmaz, fametszeteken.²⁷ Hunyadi Mátyás könyvtárában Valturius könyve több példányban is rendelkezésre állt. Lehet, hogy maga a nyomtatvány is megvolt, hiszen Isztambulban fennmaradt egy példány, amelyet Csontos János a Bibliotheca Corviniana részének feltételez.²⁸ Csapodi ké-

²² Ezzel kiegészíthető CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973.

²³ HC 15847; OLSCHKI, Leo. S.: *La prima edizione di Valturio*. = *La bibliofilia* (I.)1899–1900. Vol. I. 46–55.

²⁴ A hallatlanul gazdag szakirodalomból itt csak az egyik utóbbi összefoglalást idézzük: *Il potere, le arti, la Guerra. Lo splendore del Malatesta*. Catalogo della mostra tenuta a Rimini nel 2001, a cura di R. BARTOLI, A. DONATI, E. GAMBA. Milano, 2001. Federico Motta.

²⁵ Ezt a véleményt képviseli SCHUBRING, Paul: *Matteo de' Pasti*. In: *Kunstwissenschaftliche Beiträge August Schmarsow gewidmet*. Hrsg. von Heinrich WEIZSÄCKER. Leipzig, 1907. Hiersemann. /Kunsthistorische Monographien, Beihefte, 1./ 103–104.

²⁶ RODAKIEWITZ, Erla: *The edition princeps of Roberto Valturio's 'De re militari' in relation to the Dresden and Munich Mss.* = Maso Finiguerra (V.)1940. 15–82.; a szerző itt összefoglalja a legtöbb kódex, a Riminiben található Tempio Malatestiano falfestményeinek, illetve az ősnymtatványkiadásokban található képi anyaggal kapcsolatos elképzeléseket.

²⁷ SANDER, Max: *Le livre à figures Italien depuis 1467 jusqu'à 1530*. Milano, 1942. (A továbbiakban: SANDER 1942.) Nr. 7481.; Összefoglalóan: GILBERT, Benett: *The Art of the Woodcut in the Italian Renaissance Book*. A Catalogue and Historical Essay from the Grolier Club/University of California, Los Angeles Department of Special Collections Exhibit. 1995. (<http://gilbooks.com/exhibit/htm>). Vö. BALOGH Jolán: *i. m.* (17. jegyzet) I. 330.

²⁸ CSONTOSI János: *A konstantinápolyi küldöttség jelentése*. = Akadémiai Értesítő 1890. 40. Csontos pusztán azon az alapon, hogy a mű első kiadása is megtalálható Isztambulban, arra gondolt, hogy a drezdai kódex az ősnymtatvány másolata. Végeredményben megelőlegezte Erla Rodakiewicz véleményét (Lásd a 26. jegyzetet).

telkedik ebben, a kétséges corvinák közé sorolja.²⁹ Két kéziratot azonban ő is valódi corvinának ismer el: a modenai kódexet³⁰ szép tollrajzokkal,³¹ illetve a nagyon gazdagon díszített drezdai kódexet³² is. Ez utóbbi a veronai editio princeps másolata, valóban a királyi reprezentációhoz illő díszekkel. A fametszeteket lemásolták, az iniciálék, illetve az illusztrációk gazdagon aranyozottak.³³ A másolás tényét már Csontos János megállapította, de nem vizsgálta a többi fennmaradt kódex viszonyát e másolathoz.³⁴ Külön érdekességeket rejt a későbbi nyomtatott kiadások kézbe vétele. A latin és az olasz nyelvű 1483-as veronai kiadások (Boninus de Boninis)³⁵ az első, 1472. évi editio fametszeteit másolják, és lényegében ezt a képanyagot veszi át André Wechel párizsi nyomdász is. Igaz, ő 1532-ben már rézmetszetekkel dolgozott, és némely esetben eltért az eredeti rajzoktól, például a II. könyv végi nyilazó férfi mellett a jobb oldalon állnak a bástyák (míg a két veronai ősnymtatványban és a drezdai kódexben is a bal oldalon).³⁶ Mostani témánktól távolabbra visz az illusztrációk összehasonlítása, de meggyőződésem, hogy a fennmaradt, nagyszámú kéziratos változat összehasonlítása közelebb hoz bennünket a drezdai kódex pontosabb leírásához. Az egész Valturius-kérdés pedig Mátyás könyvhasználatának, gyűjtési szokásainak megismeréséhez tartogat érdekes adalékokat. Teljes bi-

²⁹ CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 688.; megjegyzendő, hogy Csapodi nem ismerte a képi anyag szerzősége kapcsán folytatott szerteágazó vitát. Az egyik feltevés szerint ugyanis a szerző Matteo de' Pasti, akinek patrónusa Sigismondo Pandolfo Malatesta, Rimini ura volt (lásd a 25. jegyzetet). Corrado Ricci szerint a Tempio Malatestiano, a kódex és az ősnymtatvány díszítője nem azonos személy, viszont feltételezi, hogy Matteo de' Pasti egy kéziratot magával vitt Konstantinápolyba ura, Sigismondo Pandolfo Malatestiano ajándékként II. Muhamed szultánnak (RICCI, Corrado: *Il tempio Malatestiano da Rimini*. Milano–Roma, 1925. Bestetti e Tuminelli, 47–52.). RODAKIEWITZ, Erla (vö. 26. jegyzettel, 17.) ezt nem tartja valószínűnek. Matteo azonban a szultán meghívására valóban volt Konstantinápolyban. Vö. BABINGER, Franz: *An Italian Maps of the Balkans, presumably owned by Mehmed II, the Conqueror (1452–53)*. = *Imago Mundi* (VIII.) 1951. 8–15.; SAKISIAN, Argenag: *The Portraits of Mehmet II. The Burlington Magazine for Connoisseurs*. Vol. 74. 1939. Nr. 433. 172–181. A portrét lásd a következő honlapon (lehet, hogy Matteo de' Pasti munkája):

http://www.netmuseum.org/explore/byzantium_III/byz9300_lg.html

³⁰ CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 687. Vö. BALOGH Jolán: *i. m.* (17. jegyzet) I. 315.

³¹ Legutóbb erről szép fotókat közölt MILANO, Ernesto: *I codici corviniani conservati nelle biblioteche Italiane*. In: *Nel segno del Corvo. Libri e miniature della biblioteca di Mattia Corvino re d'Ungheria (1443–1490)*, a cura di Ernesto MILANO. Modena, 2002. Il Bulino. /Il giardino delle Esperidi 16./ 65–93. Ez a kódex az első nyomtatott kiadás előtt készült.

³² CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 686.

³³ CSONTOSI János: *Hadtudományi könyvek Mátyás király könyvtárában*. = *Hadtörténeti Közlemények* 1890. 203–210.; TRÖGEL, Erika: *Handschriften aus der Bibliotheca Corvina in den Bibliotheken der DDR*. = *Zentralblatt für Bibliothekswesen* 1964. 152–159.

³⁴ A magyar szakirodalom nem ismeri Rodakiewitz alapvető írását e tárgyban (lásd a 26. jegyzetet).

³⁵ HC 15848 (SANDER: *i. m.* (27. jegyzet) 1942. 7462.); HC 15849 (SANDER: *i. m.* (27. jegyzet) 1942. 7483.)

³⁶ Párizs, 1532, 1634, 1535, 1553. Én az 1532-es kiadást használtam, az Országos Széchényi Könyvtárban Ant. 337(2).

zonyossággal nem mondhatjuk, hogy az említett isztambuli ősnymtatvány Mátyásé lett volna, de semmiképpen nem zárható ki.

Ugyancsak bizton állítható, hogy Andreas Hess budai kiadványaiból,³⁷ illetve a budai „Confessionale nyomdászá”-nak munkáiból³⁸ is kapott a király ajándékba példányt. Ugyanakkor nem tudjuk megmondani, hogy a Budán, 1473-ban Andreas Hess által kiadott *Chronica Hungarorum*nak³⁹ azt a példányát, amelyet a király kapott, milyen formában díszítették, ugyanis a fennmaradt példányok egyike sem illuminált.⁴⁰ Nehezen hihető, hogy a király a költségén megjelent esztergomi misekönyveket legalább ne látta volna, de hogy kapott-e külön feldíszített példányt, sokáig rejtély marad.⁴¹

Tudjuk, hogy Thuróczy János *Chronica Hungarorum*a 1488-ban kétszer is megjelent, Augsburgban és Brünmben.⁴² A brünni kiadásból nem ismerünk olyan példányt, amely kapcsolatba hozható Mátyás királlyal. Az Országos Széchényi Könyvtárban azonban őrzünk egy pergamenre nyomtatott, nagyon gazdagon illusztrált, a király címerét is viselő, neki dedikált példányt, amelyről többen felteszik, hogy valóban a híres bibliotheca része volt. Csapodi kétségesnek tartja ezt, a díszítést kiadói fogásnak tudja be.⁴³ Szempontunkból azonban mindegy is, hogy ez a példány forgott-e Hunyadi Mátyás kezében, azonban jól illusztrálja, hogy a királyok abban az időben gyűjtöttek nyomtatványokat is, igaz, a kiadók, vagy a királyi

³⁷ Basilius Magnus és Xenophon művei, 1473 (RMNy I; GW 3702), a *Chronica Hungarorum*, 1473 (RMNy II; GW 6686; CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 745.)

³⁸ FLORENTINUS, Antoninus: *Confessionale*, 1477 (RMNy III; GW 2108, CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 41.), SACCHIA, Laudivius: *De vita Hieronymi*, 1478–1479 (RMNy V; CSAPODI: *i. m.* 1973. Nr. 580.)

³⁹ RMNy II; HAIN 4994; GW 6686: *Chronica Hungarorum* Finita Bude Anno Domini MCCCCLXXIII in uigilia penthecostes per Andream HESS. Hasonmás kiadásban újra kiadta a Magyar Helikon HORVÁTH János fordításában, SOLTÉSZ Zoltánné tanulmányával. Bp. 1973. Zrínyi Nyomda.; CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 745.

⁴⁰ A fennmaradt példányokat nyomdatechnikai szempontból vizsgálta BORSA Gedeon: *A budai Hess-nyomda új megvilágításban.* = Magyar Könyvszemle 1973. 139–149.; lásd még ugyanezt: BORSA Gedeon: *Könyvtörténeti írások. I. A hazai nyomdászat. 15–17. század.* Bp. 1996., Országos Széchényi Könyvtár, 11–18.

⁴¹ *Breviarium Strigoniense*, Venezia, 1480, Erhard Ratdolt (GW 5468, RMK III. 1., CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 737.); *Breviarium Strigoniense*, Nürnberg, 1484, Georg Stucks (GW 5469, RMK III. 9., CSAPODI: *i. m.* 1973. Nr. 736e); *Missale Strigoniense*, Nürnberg, 1484, Anton Koberger (HAIN 11429, RMK III. 7., CSAPODI: *i. m.* 1973. Nr. 897–908?); *Missale Strigoniense*, Venezia, 1486, Erhard Ratdolt (RMK III. 11., CSAPODI: *i. m.* 1973. Nr. 897–908?)

⁴² Augsburg, 1488, Erhard Ratdolt (RMK III 15; HAIN 15.518; CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 653.), Brunn, 1488 (RMK III. 16; HAIN 15.517; CSAPODI: *i. m.* 1973. Nr. 652.); Vö. BALOGH Jolán: *i. m.* (17. jegyzet) I. 329.

⁴³ OSzK Inc. 1143; FRITZ, Josef: *Die Ausgaben der Thuróczy-Chronik.* = Gutenberg Jahrbuch 1937. 97–106.; MÁLYUSZ Elemér: *A Thuróczy-krónika XV. századi kiadásai.* = Magyar Könyvszemle 1967. 1–11.

könyvtárak őrei gondoskodtak arról, hogy a nyomtatvány a díszes kéziratokéhoz hasonló öltözetet kapjon.

Ugyancsak ebbe a csoportba – pompázatosan illuminált ősnymtatvány – tartozik a francia nemzeti könyvtár kétkötetes Arisztotelész-corvinája is, amelynek autentikus voltát senki sem tagadja.⁴⁴

A szakirodalom, és különösen a corvina-kutatás nagy öregje, Csapodi Csaba is következetlen a nyomtatványoknak a Bibliotheca Corvinianába sorolása esetében. Hat olyan ősnymtatvány maradt fenn az említetteken kívül, amelybe valaki valamikor bejegyezte, hogy Mátyás budai könyvtárából, vagy éppen csak azt, hogy Budáról származik.⁴⁵ Ezeket Csapodi nem fogadja el corvináknak. Feltételezi ugyanakkor, hogy két magyarországi szerző munkája megvolt a nagy király gyűjteményében: Georgius de Hungaria *De moribus Turcorum*,⁴⁶ illetve Vetési László *Oratio ad... papam Sixtum IV.*⁴⁷ című művei. Nem vitatható a feltételezés jogosága, mint ahogyan az sem, hogy Giovanni de Capistrano életrajzának⁴⁸ – akinek szentté avatását Mátyás kezdeményezte – meg kellett lennie a bibliotékában. Ugyanígy elképzelhető (én biztosnak tartom), hogy a Mátyásnak⁴⁹ vagy Vitéz Jánosnak⁵⁰ ajánlott könyvek is megvoltak Budán. Nem elképzelhetetlen, hogy Platón összes műveinek Marsilio Ficino által fordított kiadása (Firenze, 1484⁵¹) Budán is fellelhető volt, és Csapodi Csaba ezzel kapcsolatban lelkesen rögtön feltételezi, hogy a király ebből egy díszes kéziratot is másoltatott magának.⁵² Ezzel szemben érdekes, hogy Csapodi, aki tudta, hogy Alexander Cortesius *De laudibus bellicis Matthiae Corvini Hungariae regis* című panegyricusa 1487–1488-ban Rómában a szerző fel-

⁴⁴ Velence, 1483–1484, Andrea Torresani, Bartolomeo de'Blavi (*GW* 2337); CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 54.

⁴⁵ CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 1. (Donatus Acciaiolus); Nr. 8. (Aeneas Silvius Piccolomini), Nr. 45. és 46. (Antoninus Florentinus), Nr. 49. (Appianos); Nr. 407. (Titus Livius). BALOGH Jolán (lásd a 17. jegyzetet) is külön tárgyalja a meglévő, az elveszett és a feltételezett ősnymtatványokat, és megint külön a Beatrixnek ajánlott köteteket. Véleményét Csapodi sok esetben felülbírálja.

⁴⁶ Urach, 1480–1481 (*HAIN* 15.673), vagy Roma, 1481–1484 (*HAIN* 15.674) – CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 295.

⁴⁷ Roma, sine anno (*HAIN* 16.079; *HAIN* 16.080; CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 696.)

⁴⁸ CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 332. (Hieronimus de Udine munkája)

⁴⁹ NIGRI, Petrus: *Clypeus Thomistarum*. Venetiae, 1481 (*HAIN* 11.888; CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 493.)

⁵⁰ PEURBACH, Georgius de: *Theoriae novae planetarum*. Cca. 1472 (CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 497.)

⁵¹ HC 13062, BMC VI. 666–667. A kiadás dátumának pontosítására: KRISTELLER, Paul Oskar: *The first Printed Edition of Plato's Works and the Date of its Publication (1484)*. In: *Science and History. Studies in Honor of Edward Rosen*. Ed. by Erna HILFSTEIN, Pawel CZARTORYSKI, Frank D. GRANDE. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdansk, 1978. /*Studia Copernicana XVI.*/ 25–35. (A Mátyásnak szóló ajánlások üzleti megfontolásáról, illetve a neki feltehetően küldött példányról: 35.)

⁵² CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 506.

ügyeletével megjelent,⁵³ nem feltételezi az ősnymtatvány meglétét a bibliotheca regia polcain. E műnek létezik a király számára készített díszes másolata,⁵⁴ ám Csapodi kifejezetten le is írja indoklás nélküli állítását, hogy Cortesius a nyomtatott verziót nem küldte el a királynak.⁵⁵ További vizsgálat tárgya lehet, hogy a díszkézirat nem az ősnymtatvány alapján készült-e, a szerző javításaival?⁵⁶

A feltételezett nyomtatványok sorát gyarapítják a Thuróczy János és Antonio Bonfini által talán Budán használt és idézett szerzők műveinek kiadásai, illetve a 16. és 17. században felbukkant utalásokból, jegyzékekből kikövetkeztethető munkák sora. Összesen további 62 nyomtatvány.

Az ősnymtatványokkal kapcsolatban tehát elmondhatjuk, hogy Hunyadi Mátyás hasonlóan viszonyult hozzájuk, mint a bevezetőben idézett kortárs uralkodók: ha lehetett, a kéziratokat helyezte előtérbe, a reprezentációs funkciót valójában a díszített kéziratok látták el. Példát említettünk arra is, hogy nyomtatványt másolatot magának, és arra is, hogy azt gazdagon illusztrálták számára. Ha a királyi udvar szellemi horizontjának megrajzolása szándékával közeledünk a kérdéshez, akkor több szempontból kell számba venni a kortárs könyvkiadás termékeit: az uralkodónak vagy környezetének ajánlott könyvekkel kezdve a sort el kell jutnunk az udvarban keletkezett művek idézeteinek számbavételéig is.

A Corvina mint a humanista szövegkritikai kutatások és kiadások forrása

A Mátyással kortárs humanista közösség tagjai gyakran említik leveleikben azt a tényt, hogy a budai gyűjtemény antik és kora keresztény auktorok több olyan szövegváltozatát őrzi, amelyek tanulmányozása feltétlenül fontos. Az uralkodó halála után, a töröknek Budára érkezéig (1526) pedig több ismert – főleg bécsi – humanista tudós, tanár érdeklődött a könyvtár állapota, illetve egyes kódexek iránt. A szakirodalomból közismert, hogy Johannes Cuspinianus, Johannes Alexander Brassicanus sok kódexet meg is szerzett magának, és miután mindkettőjük könyvtárát Johannes Fabri vásárolta meg, így talán ő volt az, aki Hunyadi Mátyáson kívül

⁵³ GW 7794 (post 1484), Eucharius Silber; Csapodi állapította meg a pontosabb megjelenési időt: CSAPODI Csaba: *Über zwei Ausgaben von »De laudibus« des Cortesius.* = Gutenberg Jahrbuch 1982. 209–210.; Vö. HAVAS László: *A Cortesius panegyricusa Mátyás és a pápaság érintkezéseinek tükrében.* = Irodalomtörténeti Közlemények (47.) 1965. 323–326.

⁵⁴ Wolfenbüttel, HAB Cod. Guelf. 85.1.1. Aug. 2; CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 207.

⁵⁵ „Den Panegyricus hat der Verfasser nicht in dieser gedruckten Form dem König übersandt, ...” Vö. CSAPODI: *i. h.* (53. jegyzet) 1982. 209.

⁵⁶ CSAPODI idézett cikkében (lásd az 53. jegyzetet) megállapítja, hogy a kódex és az ősnymtatvány szövege eltér („Der Text der Wolfenbütteler Handschrift und der der Inkunabel stimmen also nicht genau überein ...”), és azt, hogy az 1531. évi kiadás a díszkódex alapján készült: lásd a 80. jegyzetet.

a legtöbb corvinát birtokolta.⁵⁷ A kódexek Bécsbe vezető útjának történetét legújabbban Földesi Ferenc foglalta össze.⁵⁸

Igazságtalanság lenne azt állítani, hogy a magyar szakmai közösség által a 16. századi humanista szövegkiadások kutatása a Bibliotheca Corviniana szempontjából elhanyagolt lett volna, de eddig alapvetően arra irányult az adatgyűjtés, hogy a kiadások előszavai milyen információt tartalmaznak a Corvina külső történetére (széthullása, egyes kódexek sorsa) vonatkozóan. Annak a lehetőségnek a kutatása, hogy a corvina-kódexek mennyiben váltak a humanista szövegkiadások alapjává, eddig háttérbe szorult.⁵⁹ Egy ilyen kutatás természetesen sok időt vesz igénybe, most csak arra vállalkozunk, hogy az eddigi eredmények – a kiadások időrendjében történő – említése mellett néhány újabban előkerült adattal kapcsolatos megállapításokat tegyünk.

Az első, a Corvina példánya alapján megjelent szöveg Bessarion kardinális levele volt (*Epistola ad Graecos*), ahogy ez kiderül Sebastian Murrho colmari szerzetesnek Joachim Vadianushoz írt előszavából (Strasbourg, 1513).⁶⁰ Ugyancsak Matthias Schürer nyomdájában került sajtó alá Philostratus műve, amelynek latin fordítását Antonio Bonfini készítette el *De vitis sophistarum libro duo* címmel, és 1516-ban Nicolaus Gerbel adta ki.⁶¹ 1516-ban Angelus Cospus fordításában megjelent görögről latinra fordítva Diodorus Siculus *Libri duo, primus de Philippi, regis Macedoniae... rebus gestis* című munkája.⁶² Ennek függelékeként az akkor

⁵⁷ A könyvtár történetének e szakaszáról, illetve a török általi elpusztításáról összefoglalóan, gazdag bibliográfiával lásd: CSAPODI Csaba: *Mikor pusztult el Mátyás király könyvtára?* = Magyar Könyvszemle 1961. 394–421. (ua.: Bp. 1961. /A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei 24./); CSAPODI, Csaba: *Wann wurde die Bibliothek des Königs Mathias Corvinus vernichtet?* = Gutenberg Jahrbuch 1971. 384–390.; CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973.; CSAPODI Csaba: *A budai királyi palotában 1686-ban talált kódexek és nyomtatott könyvek.* Bp. 1984. /A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának közleményei, 15(90)./

⁵⁸ FÖLDESI Ferenc: *Budától Bécsig – From Buda to Vienna.* In: *Uralkodók és corvinák – Potentates and Corvinas.* Az Országos Széchényi Könyvtár jubileumi kiállítása alapításának 200. évfordulóján. 2002. május 16.–augusztus 20. Anniversary Exhibition of the National Széchényi Library. Ed. Orsolya KARSAY. Bp. 2002. OSzK. 91–102.

⁵⁹ Az első nagy bibliográfiai összefoglalás: *Bibliographia Bibliothecae regis Mathiae Corvini – Mátyás király könyvtárának irodalma.* FITZ József közreműködésével összeállította ZOLNAI Klára. Bp. 1942. /Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai X./; ezután: CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973., és MONOK István: *Nyitott kérdések a Bibliotheca Corviniana kora újkori történetében.* In: *A holló jegyében. Fejezetek a corvinák történetéből.* Szerk. MONOK István. Bp. 2004. Corvina Kiadó–OSzK. 45–63.

⁶⁰ A szöveget Augustinus Moravus írta át Budán abból a kódexből, amely ma a magyar nemzeti könyvtárban van: OSzK Clmae 438. A kiadás: BESSARION, cardinalis: *Oratio de sacramento eucharistiae. Epistola ad Graecos.* Ed. Augustinus MORAVUS. Argentorati, 1513, Matthias Schürer (OSzK Ant. 2733.); CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 115.

⁶¹ A kódex: OSzK Clmae 417., a kiadás: OSzK App. H. 1626.

⁶² *Viennae Pannoniae, 1516.* Hieronymus Vietor (OSzK App. H. 2526.)

már Cuspinianusnál lévő Zonaras-corvinából Cospus lefordította a Nagy Sándor életrajzot, és ki is adta.⁶³

A jövőben egyik legizgalmasabb feladat annak megállapítása, hogy valamelyik Iamblichus Chalchideus-kiadó használta-e azt a Marsilio Ficino-fordítást (*De Aegyptiorum Assyrorumque theologia*) tartalmazó kódexet, amelyik a Corvina feltételezett darabja volt.⁶⁴ A feltételezés alapos, hiszen ismerjük Ficino Francesco Bandinóhoz, illetve Taddeo Ugoletóhoz írott levelét a fordítással, illetve annak Budára küldésével kapcsolatban.⁶⁵ Az első kiadás Aldus Manutius műhelyében jelent meg 1516-ban,⁶⁶ amelyben a Püthagorasz életéről szóló munkája még nem szerepelt. Ugyanígy nincsen benne a lyoni, 1577-es Johannes Tornaesius-féle kiadásban sem,⁶⁷ amely az Aldus-kiadást hasznosította. Az 1556-os római, Nicolaus Scutellius által sajtó alá rendezett kiadásban⁶⁸ mindkét mű szerepel, az előszavak azonban nem említik, hogy milyen kódexet vett kézbe a sajtó alá rendezéskor, és látta-e a ma Londonban őrzött, feltételezett corvina-kéziratot.⁶⁹ Johannes Arcerius Theodoretus, a 16. század végén új fordítást készített mindkét műből, a kiadás (Franeker, 1598, Aegidius Radaeus)⁷⁰ azonban hallgat forrásairól. Brassicanus proverbiumgyűjteményének,⁷¹ illetve a 17–20. századi kiadások szövegeinek összehasonlításával a jövőben talán közelebb léphetünk feltett kérdésünk – van-e szerepe Mátyás könyvtárának a szöveg megőrzésében – megválaszolásához.

Johannes Alexander Brassicanus volt az egyik, a corvinákra leginkább figyelő humanista a 16. század legelején. 1527-ben egy Lucianos-kötetet is kiadott.⁷² A magyar szakirodalom feltételezi, hogy egy elveszett Corvina-kódex lehetett a kiadás alapja, jóllehet, ezt a sajtó alá rendező Marcus Böck a Leopoldsdorff császári tanácsoshoz írt ajánlásában nem említi. Ez annál is furcsább, mert a kötethez írt

⁶³ ZONARAS: *Alexandri regis vita*. In: DIODORUS Siculus: *Libri duo...* Viennae Pannoniae, 1516, Hieronymus Vietor. A kódex: ÖNB Hist. Gr. 16., a kiadás: OSzK App. H. 2526.; CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 225, Nr. 708.

⁶⁴ CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 346.

⁶⁵ *Analecta nova ad historiam renascentium in Hungaria litterarum spectantia*. Iussu Academiae Scientiae Hungaricae ex scriptis ab Eugenio ABEL relictis cum commentarii edidit partimque auxit Stephanus HEGEDÜS. Budapestini, 1903. 254–255, 288.

⁶⁶ Venetiis, in aedibus Aldi et Andreae Soceri, 1516 (OSzK Ant. 716.); CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 346.

⁶⁷ Lugduni, 1577, Ioannes Tornaesius (OSzK Ant. 8450.)

⁶⁸ Romae, 1556, Antonius Bladus, sumptibus Vincentii Luchrini (OSzK Ant. 2038.)

⁶⁹ BM Addit. MS. 21,165.; CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 347.

⁷⁰ OSzK Ant. 2037.

⁷¹ BRASSICANUS, Johannes Alexander: *Proverbiorum symmicta, quibus adiecta sunt Pythagorae symbola... et ipsa provenbia... recens autem ex Jamblichio... latina facta...* Viennae, 1529. Hieronymus Vietor (ÖNB 74 W 106/3.)

⁷² LUCIANOS: *Aliquot exquisitae lucubrationes*. Trad. Johannes Alexander BRASSICANUS. Viennae Austriae, 1527. Johannes Singrenius. (OSzK App. H. 193.) – CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 412.

jegyzetekben egyébként kitér az 1525. évi budai látogatására.⁷³ Igaz, ha ellopta ezt a kódexet, akkor még 1527-ben sem lett volna tanácsos ezt írásba adni, magyarázni, miként jutott a kötethez. Akárhogy került is hozzá egy-egy kötet, azt megmentette a csaknem biztos pusztulástól. Budai látogatásáról és a könyvtárról nyomtatásban először 1530-ban adott hírt (a Salvianus-kiadásban).

Vincentius Obsopaeus az 1528-ban általa kiadott Basilius Magnus- és Gregorius Naziansenus-levelek Bilibaldus Pirckheimernek írt ajánlását a következőképpen kezdi:

„Cum nuper inspiciendum mihi obtulisset ex bibliotheca tua, Bilibalde clarissime Georgius Leutius, codicem epistolarum Basili et Gregorii, quem cum ob literarum characteras, tum ob vetustatem vehementer videre cupiebam. Est enim, ut mihi coniecturam facienti visum est, ante ducentos aut amplius annos descriptus, inque regis Ungariae Bibliothecam repositus.”⁷⁴

A ma ismert kéziratok közül egyiket sem azonosította a kutatás a Bibliotheca Corviniana vagy a Pirckheimer-könyvtár darabjaként, az idézet azonban egyértelmű, az egykori budai példány hozzájárult a 16. századi kiadás filológiai helyességéhez.

Hunyadi Mátyás könyvtára 1490 és 1526 közti történetéhez a leghosszabb elbeszélő szöveg Brassicanus leírása 1525. évi budai látogatásáról.⁷⁵ Ebben számos kódexet felsorol, amelyeket ott látott. Ez a leírás az általa megjelentetett Salvianus Massiliensis-kiadás (1530) Christophorus a Stadion augsburgi püspökhöz címzett ajánlásában található. A marseilles-i püspök műveit tartalmazó corvina volt a kiadás alapja is.⁷⁶ Brassicanus nem említi, de biztos, hogy az 1530-as Polybius-kiadás is Budán volt kéziratról készült.⁷⁷ A szöveg kiadója, Vincentius Obsopoeus tanúskodik erről (az alább említendő Heliodorus-kiadás előszavában)⁷⁸, illetve a későbbi szöveg hagyomány kísérelő szövegeiben is felbukkan ez az állítás.⁷⁹ Egy év múlva (1531) Obsopoeus ugyanebben a Setzer nyomdában adta ki Cor-

⁷³ Ebben említi, hogy látta Marcus Monachus Anachoreta, V. századi görög szerzetes munkáit: CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 419.

⁷⁴ *Epistolae Graecae. Haganoae, 1528, Johannes Setzer (OSzK Ant. 5300.)* – CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 107.

⁷⁵ MASSILIENSIS, Salvianus: *De vero iudicio et providentia Dei libri VII.* Ed. Johannes Alexander BRASSICANUS. Basileae, 1530. Johannes Frobenius. (OSzK App. H. 224.)

⁷⁶ A kódex ma: ÖNB Cod. Lat. 826 (CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 583.)

⁷⁷ POLYBIOS: *Historion biblia 5. Historiarum libri quinque.* Trad. Nicolaus Perottus. Ed. Vincentius OBSOPOEUS. Haganoae, 1530. Johannes Setzer. (OSzK Ant. 834.)

⁷⁸ A Polybius-szövegek mellett Herodianus és Heliodorus műveket tartalmaz a kódex, amelyből dolgozott. A kódex mai lelőhelye: BSB Cod. Graec. 157.

⁷⁹ CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 539. idézi Philipp Melanchthon véleményét, illetve Mathaeus Sebastianus 1551-es beszédét.

tesius Mátyás királyt dicsőítő beszédét.⁸⁰ Nem ismerte az 1487-es római ősnymtatványt,⁸¹ hanem azt mondja a Heliodorus-kiadás ajánlásában, hogy Budáról jutott hozzá a kéziratához. Ez az editio három évvel későbbi, és Bázelen látott napvilágot.⁸² Obsopaeus ezután a Diodorus Siculus görög kiadáson dolgozott, és 1539-re készült el vele. E munka alapja is corvina kódex volt.⁸³

A biztosan a budai könyvtárból származó kézirat alapján kiadott munkák sorát Antonio Bonfini *De pudicitia conjugali et virginitate dialogi* című munkájával zárjuk. A kódexet feltehetően az özvegy királynő, Beatrix vitte magával Nápolyba, onnan Zsámboky János tulajdonába került. Johannes Leunclavius 1572-ben az ő könyvtárából adta ki.⁸⁴

Mielőtt két, nem megoldott 16. századi corvina-alapú szövegkiadásra térnénk, megemlíjtük, hogy több olyan kódexre történt a 16. században hivatkozás, amelyet a kiadó humanisták kapcsolatba hoztak Mátyás könyvtárával. Az említésekből nem világos, hogy maguk is látták a kéziratokat, vagy csak Brassicanus felsorolásából említik a budai példányt. Ilyen Pliniusnak egy munkája, amelyet Francesco Massari Rómában látott.⁸⁵ Johannes Herold Hugo Eterianus munkáját kiadva emlékezett meg a magyarországi példányról⁸⁶ Nicephorus Callistus egyháztörténetének kiadásakor. Már Beatus Rhenanus is a ma Bécsben őrzött corvinát használta

⁸⁰ CORTESIUS, Alexander: *Liber unus de virtutibus bellicis Matthiae Corvini, Hungariae regis invictissimi*. Ed. Vincentius OBSOPOEUS. Haganoae, 1531. Johannes Setzer. (OSzK Ant. 5244.); Obsopoeus nem tudott a szöveg 1487. évi kiadásáról. Vö. CSAPODI Csaba: *Über zwei Ausgaben von »De laudibus« des Cortesius*. = Gutenberg Jahrbuch 1982. 209–210.

⁸¹ Roma, 1487, Eucharius Silber (GW 7794) – CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 207.

⁸² HELIODOROS: *Aitiopikés historias biblia deka*. Ed. Vincentius OBSOPOEUS. Basileae, 1534. Johannes Hervagius. (OSzK App. H. 259.) – CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 315.

⁸³ DIODOROS Sikeliotes: *Historian biblia tina ta heuriskomena*. Ed. Vincentius OPSOPOEUS. Basileae, 1539. Johannes Frobenius. (OSzK App. H. 271). A kódex mai lelőhelye: ÖNB Suppl. gr. 30. – CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 225.

⁸⁴ BONFINI, Antonio: *Symposion trimeron, sive... de pudicitia coniugali et virginitate dialogi III*. Ex bibliotheca Ioannis Sambuci. Ed. Johannes LEUNCLAVIUS. Basel, 1572. Johannes Oporinus. (OSzK RMK III. 616.). Az eredeti kódex mai lelőhelye: OSzK Clmae 421. – CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 131. Kritikai kiadása: BONFINI, Antonio: *Symposion de virginitate et pudicitia coniugali*. Ed. Stephanus APRÓ. Bp. 1943. /Bibliotheca Scriptorum Medii Recentisque Aevorum/; MURAKÖZY Gyula fordításában és bevezetésével: *Bevezetés a szüzességről és a házasság tisztaságáról. I–II*. Bratislava–Bp., 1985. Madách Kiadó, Szépirodalmi Kiadó. /Magyar Ritkaságok/

⁸⁵ CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 514. Massari 1520-ban találkozott a kézirattal. Plinius-kommentárjaiban említi ezt: *In novum Plinii de naturalis historia librum castigationes et annotationes*. Basileae, 1537. Johannes Frobenius. (ÖNB BE 7 N 44+). Későbbi kiadása: Parisiis, 1542. Michel de Vascosan. (ÖNB 75 M 19). A kódex mai lelőhelye: Bibliotheca Vaticana, Vat. Lat. 1951.

⁸⁶ ETERIANUS, Hugo: *De Spiritus Sancti processione*. Ed. Johannes HEROLD. Basileae, 1543. Robertus Winter. (HAB A 1164.86 Theol.(1) – CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 340.

(Bázel, 1535).⁸⁷ Latin fordításának kiadásakor Johannes Longus idézi a görög verzió budai meglétét.⁸⁸ Joachim Camerarius pedig a *De re rustica* szöveggyűjteményében említi Petrus de Crescentiis „De agricultura” című kéziratát, amely Mátyásé lett volna.⁸⁹ Ugyancsak *De agricultura* az a mű, amelyet Cassianus Bassus állított össze, és amely megvolt a Bibliotheca Corviniana állományában. A szöveget Janus Cornarius fordította latinra, és először 1538-ban jelent meg Bázelben.⁹⁰

Befejezésül ismét megemlítjük Szamosközy István feljegyzését a corvinákról.⁹¹

„Multa inopinata accidere possunt, quae imbecillo librorum generi cladem ab omni aevo intulerunt, et nunc inferre possunt incendia, vastitates, blattae, incuria, rapinae, ac in summa punctum temporum quodlibet, quo vel maximarum rerum momenta vertuntur. Sic perierunt clarissimi librorum thesauri Philadelphi et Pergamenorum Regum: sic interiit nobilis illa et memoratissima Matthiae Regis bibliotheca Budae, multis millibus voluminum referta, ex cuius clade Heliodorus Aethiopiae historiae author, Stephanus Geographus, Polybius, Diodorus Siculus, Titus Alexander Cortesius de laubibus Matthiae Regis, Bonfinius de pudicitia coniugali, Crastonius Gorippus qui libros Joannidos scripsit, et quidam alii, velut ex mortuis redivivi fortuna quapiam conservati nuperrime in lucem prodierunt.”⁹²

Az előzőekben már részletesebben foglalkoztunk Heliodorus, Diodorus Siculus, Polybius, Cortesius és Bonfini szövegeinek kiadásával. A Corippus-problémát ismeri Csapodi Csaba is, de a milánói Bibliotheca Trivultiana példányát nem tartja

⁸⁷ *Autores Historiae Ecclesiasticae*. Ed. Beatus RHENANUS. Basileae, 1535. Hyeronimus Frobenius, Nicolaus Episcopus. 594–615. (OSzK Ant. 850.) Ezt az adatot CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. nem ismeri, Németh Andrásnak köszönöm, hogy felhívta erre a figyelmemet. A gyűjteménynek egyik 16. századi kiadása sem jelöli meg a szöveg forrását.

⁸⁸ CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 455. Az eredeti kódex: ÖNB Hist. gr. 8.; XANTHOPILOS, Niképhoros Kallistos: *Ecclesiasticae historiae libri decem et octo*. Ed. Johannes LONGUS. Basileae, 1553. Johannes Oporinus. (OSzK Ant. 290.).

⁸⁹ CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 484.; *De re rustica opuscula nonnulla, lectu cum iucunda, tum utilia, iam primum partim composita, partim edita a Ioachimo CAMERARIO...* Norimbergae, 1577. Katarina Gerlach. (HAB A 125.10 Quod (3))

⁹⁰ *Constantini Caesaris selectarum praeceptionum de agricultura libri viginti*. Compil. Cassianus BASSUS. Trad. Janus CORNARIUS. Basileae, 1538. Hyeronimus Frobenius, Nicolaus Episcopus. (OSzK Ant. 6164.) Az információt Németh Andrásnak köszönöm. Az eddigi szakirodalom nem ismerte ezt a görög kódexet mint corvinát! Az előszók és a jegyzetek nem említik ezt a tényt, ahogy a későbbi kiadások sem: Lugduni, 1641. Sebastian Gryphius (OSzK Ant. 5027.), illetve: Cassii DIONYSII Uticensis... *Selectarum praeceptionum de agricultura libri XX. falso antea Constantini Caesaris dicati*. Compil. Cassianus BASSUS. Ed. Sulpitius SAPIDUS. Trad. Janus CORNARIUS. Lugduni, 1543. Antonius Vincentius. (OSzK Ant. 6176.)

⁹¹ BALÁZS Mihály–MONOK István: *Szamosközy István és a Corvina*. = Magyar Könyvszemle 1986. 215–219.

⁹² BALÁZS Mihály–MONOK István–TAR Ibolya (trad.): *Az első magyar ars historica: Szamosközy István Giovanni Michaelae Bruto történetírói módszeréről (1594–1598)*. = Lymbus. Művelődéstörténeti Tár. IV. Szeged, 1992. 56.

corvinának.⁹³ Igaz, valószínűsíthető, hogy Szamosközy a Corippus-műre való hivatkozását Nicolaus Gerbelius Cuspinianus-életrajzából vette,⁹⁴ ahol a szerző felsorolja azokat a szerzőket, akikkel Cuspinianus foglalkozott. Itt szó szerint is (a névhasználat hibás voltát ide értve is) az áll: „Crastonius Gorippus(!), qui libros Iohannidos scripsit, qui habentur in bibliotheca Budensi”.

Stephanus Byzantinusról⁹⁵ Csapodi Csaba nem tesz említést. A szerző valamennyi kiadását végignézve nem találtuk nyomát olyan említésnek, ami a kéziratot a Bibliotheca Corvinianához kötötte volna. Az első két kiadás (Aldus Manutius, Philippo Giunta)⁹⁶ kísérő- és magyarázó szövegei elenyészően rövidek, Guilielmus Xylander ugyanakkor elég bő bevezetést írt kiadásához,⁹⁷ amely kiállta az idő próbáját, hiszen a 17. századi legjobb kiadás három előszavában részletes szövegtörténetet is olvashatunk. Abraham Berkelius újra kiadta.⁹⁸ A közbenső kiadások (Thomas de Pinedo,⁹⁹ Lucas Holstenius–Theodorus Ryckius¹⁰⁰) ajánlásai, előszavai és jegyzetei, és a kritikai kiadás hosszú szövegtörténeti összefoglalója¹⁰¹ sem említi az egykori, esetleges budai példányt. Lehetetlen ugyanakkor, hogy Szamosközy éppen az ő nevét találta volna ki névsora gazdagításához.

Összegzés helyett szeretnénk újra hangsúlyozni egy új corvina-könyvészet szükségességét. Ez egyben lehet egy olyan szöveggyűjtemény is, amely időrendben valamennyi 15–18. századi, a könyvtár történetét, az egyes kódexek sorsát érintő

⁹³ CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 205.

⁹⁴ Joannis CUSPINIANI... *De caesaribus atque imperatoribus Romanis... Vita Ioannis Cuspiniani et de utilitate huius historiae*, per Nicolaum GERBELIUM. Argentorati, 1540. Kraft Müller. (OSzK Ant 1561.) 216.

⁹⁵ HOFFMANN, Samuel Friedrich Wilhelm: *Bibliographisches Lexicon der gesammten Literatur der Griechen. Teil III. O–Z.* Amsterdam, 1961. Adolf M. Hakkert. 441–443.

⁹⁶ STEPHANOS Byzantios: *Peri poleón*. Ed. Aldus MANUTIUS. Venetiis, 1502. Aldus (OSzK Ant. 837.); Florentinae, 1521. haer. Philippi Iuntae (OSzK Ant. 9113.)

⁹⁷ STEPHANI Byzantini *Peri Poleón. De urbibus*. Guilelmi Xylandri labore a permultis foedisque mendis repurgatis duobusque inventariis auctus. Basileae, 1568. Johannes Oporinus. (HAB 21. I Phys. 2; ÖNB 47 C 44)

⁹⁸ STEPHANI Byzantini *gentilia et epitomen, antehac Peri poleón, de urbibus inscripta*. Quae ex MSS codicibus Palatinis ab Cl. Salmasio quondam collatis et MS Vossiano restituit, supplevit, ac Latina versione et integro commentariis illustravit Abrahamus BERKELIUS. Accedunt collectae ab Iacobo Gronovio variae lectiones ex codice MS Perusino, intermixtis eiusdem notis cum excusatione de excerptis Bocharti et Palmerii ab se non publicatis. Lugduni Batavorum, 1694. Fridericus Haaring. (HAB P 130a 2° Helmst.)

⁹⁹ STEPHANOS *Peri poleón*. STEPHANI *de urbibus* quem primus Thomas de Pinedo Lusitanus latii jure donabat... His additae praeter eiusdem Stephani Fragmentum collationes Jacobi Gronovii cum codice Perusino... Amsterdam, 1678. Jacobus de Jonge. (HAB P 130 2° Helmst.)

¹⁰⁰ Lucae HOLSTENII *notae et castigationes postumae in Stephani Byzantini Ethnika, quae vulgo Peri poleón inscribitur*. Post longam doctorum expectationem editae a Theodoro RYCKIO... Lugduni Batavorum, 1684. Jacobus Hackius. (HAB P 130 (2) 2° Helmst.)

¹⁰¹ STEPHANI Byzantini *Ethnikón quae supersunt*. Ed. Antonius WESTERMANN. Lipsiae, 1839. Teubner. (HAB Lg 2049.)

dokumentumot tartalmaz. Ezzel bővíthető azoknak az egykor Mátyás könyvtárában őrzött szövegeknek a sora, amelyek alapján, ha nem is editio princeps, de újabb szövegértékelés készült. Az ilyenek sorába tartozik minden bizonnyal Baptista Guarino Veronese latin nyelvtana, amely a 15. század második felében számos kéziratos másolatban, és négy ősnymtatvány kiadásban is ismert volt.¹⁰² Ezután rengeteg kora újkori kiadást ért meg, a kiadók a szöveget a szöveg felhasználási szándéka (tankönyvként való alkalmazás, egy humanista szövegemlék kiadása) szerint változtatták, részben a szó szerinti szövegen, részben a latin nyelvi példanyagon. A Bibliotheca Corviniana példányát, amelyet ma Jénában, az Egyetemi Könyvtárban őriznek,¹⁰³ szöveggként adta ki (tehát nem a használatban lévő nyelvkönyvek gazdagítására) Burcard Gottfried Struvius 1704-ben.¹⁰⁴ Ez esetben tehát a corvina mint szövegváltozat vált olyan érdekessé, hogy teljes olvasatban kiadták.

A további kutatás bizonyára még számos hasonló esetet tár fel. Különösen érdekes a szövegkiadások, a 17–18. századi kritikai igényű kiadások kommentárium anyaga az egyes kódexek történetének gazdagításában.

¹⁰² CSAPODI: *i. m.* (18. jegyzet) 1973. Nr. 312. A kódexet először CSONTOSI János mutatta be a magyar szakközönségnek: *A jenai corvin-kódex*. = Magyar Könyvszemle (6.) 1881. 1–8. Guarino szövegének kritikai kiadása: VADÁSZ Géza: *Guarino Veronese latin nyelvtana (Regulae)*. Székesfehérvár, 2007. Alba Civitas Történeti Alapítvány. Ebben Vadász felsorolja az ismert kódexeket és kiadásokat.

¹⁰³ Jena, Universitätsbibliothek, Bos. 8° I.

¹⁰⁴ BAPTISTA GUARINO VERONENSIS: *De ordine docendi et studendi libellus*. Cura Burcardi Gottelfii Struvii. Jenae, 1704. Heinrich Christian Kroecker. Érdekes, hogy Csontos, aki a 102. jegyzetben idézett cikkében sorra vette azokat a nyomtatványokat, amelyek a kéziratot mint corvinát említik, és tudta, hogy Struvius kiadta, magát a kiadást nem említi. Valóban ritka nyomtatványról van szó, ezért nem járt a kezében, hanem a későbbi szakirodalom alapján említi a kiadás tényét. VADÁSZ: *i. m.* (102. jegyzet) 4. jegyzetében idézi a kiadást.

ISTVÁN MONOK

La Bibliotheca Corviniana et les livres imprimés

L'histoire de la Bibliotheca Corviniana se rattache de deux manières au monde du livre imprimé ; premièrement par ses incunables, deuxièmement par le processus au cours duquel ses manuscrits conservés devinrent les bases des éditions imprimées en même temps que parties intégrantes des dossiers de critique textuelle. La première partie de cette étude examine le sort des incunables dans les bibliothèques royales et princières du 15e siècle, puis énumère les incunables connues de la Bibliotheca Corviniana. En ce qui concerne l'attitude de Mathias Hunyadi à l'égard des incunables, l'auteur affirme qu'elle est identique à celle des princes contemporains évoqués dans l'introduction : il leur préférerait les manuscrits ornements, plus susceptibles de remplir la fonction de représentation royale. Il lui arrivait de faire préparer et de faire illuminer des copies manuscrites à partir des imprimés. Mais si l'on veut étudier la question avec l'intention de dessiner l'horizon intellectuel de la cour royale, il faut examiner d'un tout autre point de vue les produits des ateliers d'impression contemporains : l'auteur propose d'abord de prendre en compte les livres dédiés au monarque et à son entourage, puis d'étudier les citations que renferment les ouvrages créés dans la cour royale.

La deuxième partie d'étude présente la Corvina en tant que source des recherches textologiques et des éditions humanistes. Les représentants de la communauté humaniste contemporaine à Mathias remarquent souvent dans leurs lettres la présence dans la collection de Bude d'un certain nombre de textes provenant des auteurs antiques et chrétiens, et dont l'étude d'ordre philologique serait indispensable. Entre la mort du souverain et la prise de la ville par les Turcs (1526), plusieurs érudits de haute renommée – surtout des viennois – vinrent se renseigner à Bude soit sur l'état général de la collection, soit sur la localisation de tel ou tel codex. Les historiens ont montré que Johannes Cuspinianus et Johannes Alexander Brassicanus s'étaient procurés plusieurs codex et puisque les collections de ces deux érudits furent ultérieurement rachetées par Johannes Fabri, on peut affirmer que ce dernier fut celui qui – à part Mathias lui-même, bien sûr – possédait le plus de corvina. L'auteur signale que jusqu'à ce jour les historiens se sont surtout intéressés aux renseignements que les préfaces de ces éditions humanistes renfermaient par rapport à l'histoire externe de la collection (sa dissolution, le sort individuel des codex, etc.) L'étude de la manière dont les codex de la collection Corvina devinrent la base des éditions humanistes a été reléguée au second plan. Une telle recherche exige de longues années de travail. Le présent article résume – dans l'ordre chronologique des éditions – les résultats déjà connus de la recherche, puis présente quelque rapprochements récemment découverts.

TARTALOM

<i>Ekler Péter</i> : Adalékok a corvinák történetéhez II. Görög szerzők latin fordításai	233
<i>Rozsondai Marianne</i> : A Münchenben őrzött corvina-kötésekről	246
<i>Monok István</i> : A Bibliotheca Corviniana és a nyomtatott könyvek	256
<i>Viskolcz Noémi</i> : Corvinák Bécsben a 16–18. században	272
<i>Hegy Ádám</i> : A bázeli egyetem ismeretlen magyar vonatkozású egyleveles nyomtatványai	292

KÖZLEMÉNYEK

<i>Varga András</i> : A Tótfalusi-szakácskönyv forrása	312
<i>Maczák Ibolya</i> : Adalékok Dobai Székely Sámuel forrásgyűjtő tevékenységéhez	319
<i>Dörnyei Sándor</i> : Az Orvosi Tár előfizetői	324

FIGYELŐ

<i>Monok István</i> : Az Országos Széchényi Könyvtár Corvina-programja	330
<i>Zsupán Edina</i> : A wolfenbütteli corvinák kutatásáról	333
<i>Farbaky Péter</i> : Beszámoló a firenzei Villa I Tatti – The Harvard University Center for Italian Renaissance Studies „Itália és Magyarország – humanizmus és kora reneszánsz” konferenciájáról	339
<i>Véber János</i> : Négyeszer a reneszánszról – A Reneszánsz Év 2008 kiállításainak katalógusai	342

SZEMLE

Martellini, Manuela: Antonio Bonfini. Un umanista alla corte di Mattia Corvino. Viterbo, 2007. (<i>Lázár István Dávid</i>)	353
A Mediciek fénykora. Élet és művészet a reneszánsz Firenzében. Kiállítás a Szépművészeti Múzeumban, Budapest, 2008. január 24–május 18. Katalógus. Szerk.: Monica Bietti, Annamaria Giusti, Tátrai Vilmos. Bp. 2008. (<i>Géczi János</i>)	354
Mátyás király. Magyarország a reneszánsz hajnalán. Kiállítás az ELTE Egyetemi Könyvtárban, 2008. május 20–június 21. Katalógus. Szerk.: Bibor Máté János. Bp. 2008. (<i>Földesi Ferenc</i>)	355
Ex Bibliotheca Corviniana. Die acht Münchener Handschriften aus dem Besitz von König Matthias Corvinus. Hrsg. von Claudia Fabian, Edina Zsupán. Bp. 2008. (<i>Pajorin Klára</i>)	358
Visser, Arnould Silvester Quartus: Joannes Sambucus and the Learned Image. The Use of the Emblem in Late-Renaissance Humanism. Leiden, 2005. (<i>Almási Gábor</i>)	360
Cognition and Book. Typologies of Formal Organisation of Knowledge in the Printed Book of the Early Modern Period. Ed. By Karl E. Emenkel, Wolfgang Neuber. Leiden–Boston, 2005. (<i>Monok István</i>)	362
Jesuitische Frömmigkeitskulturen. Konfessionelle Interaktion in Ostmitteleuropa 1570–1700. Hrsg. von Anna Ohlidal, Stefan Samerski. Stuttgart, 2006. (<i>Monok István</i>)	367
Gömöri György: Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken 1526–1789. Hungarian students in England and Scotland 1526–1789. Bp. 2005. (<i>Bozay Réka</i>)	370
Egy magyar polgár. Ráth György és munkássága. Szerk. Horváth Hilda. Bp. 2006. (<i>Marosi Ernő</i>)	371